

УДК 172.4

Бесчекова К. О.

ДО ПИТАННЯ ПРО ТИПОЛОГІЮ КОНФЛІКТІВ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРІ¹

Реферат. У статті аналізуються причини та витoki конфліктів на пострадянському просторі. Підбираються критерії для повного та всебічного дослідження цих конфліктів та для їхньої типологізації. Проводяться паралелі між конфліктами та зазначаються деякі їхні відмінності. У статті також описано якісно новий тип конфлікту, до якого можна віднести конфлікт на Сході України.

Ключові слова: конфлікти на пострадянському просторі, типологізація конфліктів, конфлікт на Сході України, етнічні конфлікти, гібридна війна.

Постановка проблеми. Після розвалу Радянського Союзу, на території колишніх соціалістичних республік виникло безліч конфліктів. Сучасні збройні конфлікти якісно відрізняються від тих, що були раніше, адже межі між внутрішніми і міжнародними конфліктами стираються. Наразі конфлікт має більш серйозні наслідки, результатом навіть малого за масштабом конфлікту може стати небезпека екологічної і військової катастрофи, дестабілізація ситуації в певних регіонах світу внаслідок масової міграції туди тощо. Отже, для попередження конфліктів або їх вирішення необхідно досліджувати їхню природу, особливості, способи попередження та врегулювання.

Дослідження конфліктів на пострадянському просторі має для нас, українців, особливе значення. Для розуміння конфлікту на Донбасі та для пошуку його вирішення необхідно простежити історичний досвід розв'язання конфліктів і замирення його сторін.

Мета цієї статті – визначення критеріїв для типологізації конфліктів на пострадянському просторі, що дозволить краще зрозуміти їхню природу та знайти можливі рішення для завершення конфлікту на Сході України.

Для початку потрібно дати визначення поняттю типологізації.

У «Новітньому філософському словнику» Грицанова знаходимо наступне визначення: «Типологізація – метод наукового пізнання, напрямлений на розбиття деякої досліджуваної сукупності об'єктів на впорядковані і систематизовані групи, що мають певні властивості, за допомогою ідеалізованої моделі або типу». Це визначення добре показує суть процесу типологізації.

Поряд із типологізацією існує поняття класифікації. В основі обох процедур лежить уявний поділ конкретних предметів на групи – типи і класи.

---

¹ Стаття написана за результатами виконання науково-дослідного проекту «Соціально-філософська рефлексія шляхів вирішення конфлікту на Сході України» (№ держреєстрації: 0116U002518).

Проте, між ними все ж таки є різниця. Типологізацію доречніше використовувати у випадку аналізу різномірної системи, яка ще тільки формується, і де угрупованню підлягають подібні за деякими параметрами елементи. Класифікація ж застосовується переважно для розчленування на частини системи цілісної, яка вже сформувалася, і коли осмислені основні закономірності її розвитку. Саме ці закономірності дозволяють виокремлювати критерії, на підставі яких в подальшому здійснюється розбивка цієї системи на класи (рівні, розряди тощо). Передбачається, що сума розведених по класам елементів повинна дорівнювати сумі всіх елементів системи, тобто класифікація вичерпує процедуру аналізу. При цьому критерій типологізації є таким же необхідним продуктом цієї процедури, як і самі «типи», у той час як критеріями класифікації є ознаки, вже існуючі на момент початку поділу цілісної системи на класи [2].

Найпоширенішими підставами для типологізації конфліктів є наступні:

- часові характеристики (короткострокові й тривалі);
- кількість учасників (двосторонні та багатосторонні);
- засоби, що використовуються (ядерні, хімічні, біологічні, бактеріологічні, геофізичні, інформаційні);
- причини (територіальні, економічні, етнічні, релігійні);
- географія поширення (локальні, регіональні і глобальні);
- публічність конкуренції сторін (гласні і приховані, контрольовані і неконтрольовані);
- реалізація інтересів (з нульовою та ненульовою сумою);
- характер нормативного регулювання (інституалізовані і неінституалізовані);
- суб'єкти-носії (конфлікт з однопорядковими і різнопорядковими суб'єктами, між рівними одиницями, між нерівними одиницями, між безнадійно нерівними одиницями);
- сфера прояву конфліктів, фізичне середовище озброєної боротьби (наземні, морські, повітряні, космічні);
- міжнародні і внутрішні;
- справедливі і несправедливі тощо.

Крім названих критеріїв типологізації для аналізу пострадянських конфліктів були використані наступні аспекти:

- предмет конфлікту;
- причини;
- його основні ознаки;
- витоки;
- особливості;
- вплив Російської Федерації та Заходу.

Після розпаду Радянського Союзу на пострадянському просторі виникли декілька вогнищ напруги. Переважно це були регіони із застарілими, але не вирішеними до кінця соціальними проблемами, місця спільного проживання декількох національностей, батьківщина депортованих у сталінську епоху

народів, зони етнічних та міжконфесійних конфліктів дорадянських часів. Москві вдалося придушити невдоволення на місцях, інколи навіть здавалося, що з віковими конфліктами покінчено назавжди.

Але з послабленням імперського впливу Москви напруження у традиційних «гарячих точках» відновилося. Існувало чи досі існує декілька гарячих точок. З кінця 1980-х можна назвати наступні конфлікти на пострадянському просторі:

- Карабахський (вірмено-азербайджанський) – 1988–1994 рр.
- Грузино-осетинський – 1991–1992 рр.
- Грузино-абхазський – 1992–1994 рр.
- Придністровський – 1992 рр.
- Чеченський – 1994–1996 рр.
- Східноукраїнський – 2014-теперішній час.

Вказані часові рамки не є остаточними. Бо більшість територій цих конфліктів залишилися невизнаними, конфлікти заморожені і не мають вирішення, а сутички поновлюються з різною періодичністю.

Східноукраїнський конфлікт є лише одним з часткових проявів більш широкого внутрішньоцивілізаційного конфлікту, який не можна розглядати як самостійний феномен без огляду на низку подібних конфліктів на пострадянському просторі. Юридичним підґрунтям цього процесу є Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, перша стаття якого забезпечує усім народам право на самовизначення. В силу цього права народи «вільно встановлюють свій політичний статус і вільно забезпечують свій економічний, соціальний і культурний розвиток». Так, згідно з цим Пактом, сецесія може тлумачитися як реалізація права на самовизначення. Причинами внутрішньоцивілізаційного конфлікту називають бажання окремої території чи народу захиститись від гніту правлячої верхівки, шляхом створення власної держави, але зазвичай це є лише прикриттям для більш серйозних махінацій.

Таким чином, те, що називається етнічними конфліктами – це конфлікти через владу або доступ до економічних ресурсів, що носять етнічну маску. Етнічні відмінності відіграють центральну роль у таких конфліктах не в якості єдиної причини, а в якості інструменту, що використовується політичними лідерами з метою мобілізації.

Для більшості конфліктів на пострадянському просторі характерні такі ознаки етнополітичного конфлікту, як складна етнічна географія, різна цивілізаційна орієнтація етносів, нерівномірність соціально-професійного статусу етнічних груп, руйнація старих норм та цінностей, загальна політико-економічна криза в суспільстві.

Факторами дестабілізації виступили: етнічна (регіональна) ідентичність, розподіл ресурсів і влади між етнічними групами, територіальне питання, мовна, релігійна, культурна самобутність, дискримінація за етнічною ознакою, можливість зовнішньої підтримки тощо.

Крім того, причини конфліктів зумовлені розколом національних еліт, частини яких прагнуть реалізувати проекти, що розходяться з потребами та інтересами частини населення країни, представленої певними регіонами.

Парадоксально, але саме демократичні реформи в пострадянській Росії уможливили «цивілізаційну втечу» колишньої імперської периферії. З мовчазного дозволу Кремля Естонія, Латвія, Литва увійшли до складу Євросоюзу. Про свої євроінтеграційні наміри заявили також Молдова, Україна, Грузія. Молоді держави Центральної Азії виявили прагнення відійти до мусульманської цивілізації. Ситуація зі скороченням ареалу «руського миру» болісно сприймається значною кількістю росіян. Почуття «національної образи» від розпаду Союзу, дещо приглушене за часів Б. М. Єльцина, у повній мірі виплеснулося при В. В. Путіні, який фактично узяв курс на відтворення слов'яно-православного цивілізаційного простору в кордонах Російської імперії зразка 1913 року. Захід і США знов, як у роки «холодної війни», були проголошені найзапеклішими ворогами Росії, а зовнішній периметр останньої – ареною величезного геополітичного протистояння. Так звана проблема російськомовного населення, його пригнічення є важливим аспектом зовнішньополітичної діяльності уряду Російської Федерації, і заходи, що ним застосовуються, дуже різнопланові.

Російська Федерація, втручаючись у конфлікти на пострадянському просторі, вважає себе єдиною державою, яка в принципі має на це право, і єдиною, яка має на це сили. Ось що пише доктор політичних наук Сергій Олексійович Ланцов у підручнику з політичної конфліктології: «...ни в одном из конфликтов на постсоветском пространстве Россия не может быть ни сторонним безучастным наблюдателем, ни объективным судьей. Одновременно никакая другая страна, кроме России, не может реально выступить в роли миротворца...» [4].

Кожен із конфліктів на пострадянському просторі має свою специфіку.

Абхазія, наприклад, намагалась реалізувати право на самовизначення і створити власну незалежну державу, що спричинило конфлікт.

Конфлікт у Придністров'ї починався із загострення мовного питання, а закінчився створенням невизнаної самопроголошеної Придністровської Молдавської республіки.

Конфлікти у Нагірному Карабасі та Південній Осетії – це намагання воз'єднати роздроблені у минулому етноси. Деякі люблять відносити конфлікт в Україні до цього типу. Але можна стверджувати, що це не так. За даними останнього перепису населення близько 57 % населення Донецька – українці, а росіян – 38 %. У Луганську ситуація така сама – 57 % і 39 % відповідно. Правда сказати точно – яка національність у якій кількості представлена на території Донецька та Луганська важко, адже після початку бойових дій значна кількість населення тимчасово переїхала на інші – більш безпечні території.

Чеченський конфлікт найбільше відрізняється від інших конфліктів на пострадянському просторі, адже його причиною було зіткнення економічних інтересів. Крім того, всі конфлікти на пострадянському просторі розвивались за

однаковим сценарієм, крім чеченського. Чому? Вочевидь, тут був відсутній головний чинник та опора сепаратизму – вплив Кремля.

Звичайно, в чистому вигляді важко виокремити кожний з цих типів конфліктів. Найчастіше конфлікти виникають в результаті цілого комплексу протиріч: етнічних, територіальних, політичних, економічних, релігійних.

Дослідники поєднують причини конфліктів на пострадянському просторі у декілька груп.

По-перше, спірність кордонів, що призводить до зміни національно-державної приналежності території. Проблемою пострадянського простору стало те, що більшість кордонів колишніх республік Радянського Союзу, які раніше існували лише формально задля зручності, залишились розмитими. І хоча після розпаду новоутворені країни визнали суверенітет одна одної, процес не завершився до кінця.

По-друге, спірність приналежності і статусу територіальної одиниці, пов'язана зі зміною, зникненням чи злиттям автономій.

По-третє, відсутність автономії в окремих етнічних групах, що мають державність на інших територіях.

По-четверте, етнічна неоднорідність національно-державних угруповань.

По-п'яте, етнічна, історична, конфесійна, культурна, економічна спільність територій, розділених національно-політичними кордонами.

І останнє – це неможливість проживання народу на певній території.

Хотілося б зробити акцент на нових типах конфліктів. У світі наразі більшість конфліктів є внутрішніми, проте міжнародна спільнота чи окремо взята країна не можуть залишатися осторонь і зазвичай втручаються у конфлікт. Тоді це стає *внутрішнім інтернаціоналізованим конфліктом*. Через різну інтенсивність, характер протікання і методи врегулювання вчені не мають єдиної думки щодо типології конфліктів на пострадянському просторі. Але з впевненістю можна сказати, що всі ці конфлікти внутрішні інтернаціоналізовані.

Зупинимось на особливому типі конфлікту, до якого відноситься й східноукраїнський конфлікт. Для його опису використовують термін «гібридна війна». Це військова стратегія, що поєднує звичайну війну, малу війну та кібервійну. У цій війні скоординовано застосовуються для досягнення спільних цілей принципово різні типи і способи ведення війни. Експерти називають гібриду війну типом конфлікту, котрий все частіше буде застосовуватися у ХХІ столітті. Типовими компонентами гібридної війни є використання: а) класичних прийомів ведення війни (з військовослужбовцями і військовою технікою), б) нерегулярних озброєних формувань (повстанців, терористів, партизан тощо); в) таких типів війни і прийомів як інформаційна та кібервійна.

Перенесемо ці ознаки на конфлікт в Україні.

По-перше, там присутні регулярні війська ЗСУ, які використовують військову зброю, артилерію тощо.

По-друге, на території Донбасу сформувались, як вони себе називають, «ополченці».

По-третє, активно використовуються методи інформаційного насилля, ведеться інформаційна війна. Яскравим прикладом пропаганди є поширення у соціальних мережах фото маленької дівчинки, що плаче біля вбитої жінки із написом «Врятуйте людей Донбасу». Насправді ж це фото є кадром з білорусько-російського фільму «Брестська фортеця», представленого на одному з кінофестивалів у 2010 році. Таких прикладів дуже багато. Тому з впевненістю стверджуємо, що конфлікт на Сході України є проявом гібридної війни.

Висновки. Після розвалу Радянського Союзу на його колишній території в основних осередках протиріч відбулось загострення кризи, що переросло у конфлікти. Невизначеність кордонів, етнічна різноманітність та інші ознаки пов'язані із наслідками радянської політики минулого, стали каталізаторами у загостренні конфліктних ситуацій. Усі конфлікти на пострадянському просторі об'єднані кількома ознаками. По-перше, вони всі розвивалися за схожим сценарієм – швидке завершення латентної фази, проведення референдумів швидкий початок збройних зіткнень та їхня затягнутість через небажання сторін знайти компроміс тощо. По-друге, на початку усі конфлікти були пов'язані з етнічною складовою, яка пізніше була більшою чи меншою мірою вичерпана. Нині фактичне існування невизнаних територій перетворилося на політичний бізнес.

Витоки конфліктів на території колишнього Радянського Союзу зазвичай знаходяться у минулому, коли відбувався перерозподіл територій, при створенні СРСР. Через це виникли такі фактори, як етнічна (регіональна) ідентичність, розподіл ресурсів і влади між етнічними групами, територіальне питання, мовна, релігійна, культурна самобутність, дискримінація за етнічною ознакою, можливість зовнішньої підтримки тощо, які послуговували підґрунтям конфліктів. Крім того, причини конфліктів зумовлені розколом національних еліт, частини яких прагнуть реалізувати проекти, що розходяться з потребами та інтересами частини населення країни, представленої певними регіонами. Зазвичай, всі такі конфлікти супроводжуються маніпуляцією населенням, значними людськими втратами як серед військового контингенту, так і серед мирного населення, порушенням міжнародного права.

У сучасних умовах інформаційного суспільства сформувався новий тип конфлікту – гібридна війна, до якого відноситься і східноукраїнський конфлікт.

Отже, враховуючи, те, що більшість конфліктів на території колишнього Радянського Союзу залишились невирішеними та досі є факторами дестабілізації регіону, а самі території конфлікту не можуть нормально та стабільно розвиватись через власну невизнаність, прогноз для української кризи може бути невтішним.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гушер А. Молчать и медлить больше нельзя / А. Гушер // Азия и Африка сегодня. – № 4. – 2007. – С. 3–10.

2. Додонов Р. А. Проблема типологизации и классификации цивилизаций / Р. А. Додонов // Цивилизация: от локального к глобальному Граду. Монография. – Донецк: ДонНТУ, УНИТЕХ, 2008. – С. 50–57.
3. Кулик В. Дренажна система для тіньового капіталу // В. Кулик, Г. Перепелиця, Д. Левусь / Зовнішні справи: суспільно-політичний журнал. – К., 2007. – С. 24–29
4. Ланцов С. Политическая конфликтология: Учебное пособие // С. Ланцов. – СПб.: Питер., 2008. – 319 с.
5. Лебедева М. М. Мировая политика: Учебник для вузов / М. М. Лебедева // М. М. Лебедева – М., 2004.– С. 198–205.
6. Перепелиця Г. М. Конфлікти в посткомуністичній Європі: Монографія / Г. М. Перепелиця. – К.: НІСД, 2003. – С. 177.
7. Чарских И. Ю. Конфликты и конфликтология / И. Ю. Чарских // (ред.) Чарских И. Ю. Конфликты социальные, политические, этнические, идеологические, международные: Опыт конкретно-исторического и теоретического анализа. – Донецк: АИМ, 1998.– С. 9–47.
8. Hybrid warfare / Гібридна війна / Гибридная война // Wikipedia, the free encyclopedia: режим доступу: https://en.wikipedia.org/wiki/Hybrid_warfare

REFERENCES

1. Gysher A. It is impossible to be silent and hesitate more / *Asia and Africa today* - №4. – 2007 г. – S. 3-10 (in Russian).
2. Kylik V. Drainage system for the shadow capital // V. Kylik, G. Perepelitsia, D. Levkys / *Foreign Affairs*. – К., 2007. - S. 24-29 (in Ukrainian).
3. Dodonov RA The problem of typology and classification of civilizations // *Civilization: from local to global Castle*. – Donetsk: Donetsk National Technical University, Unitech, 2008. – S. 50-57 (in Russian).
4. Lantsov S. *Political conflictology* // S. Lantsov. – SPb, 2008. – 319 s. (in Russian)
5. Lebedeva M. *World policy* // M. Lebedeva. – М., 2004. – S.198-205. (in Russian)
6. Perepelitsia G. *Conflicts in postcommunist Europe* / G. Perepelitsia / – К., 2003. – S.177 (in Ukrainian)
7. Charskykh I. *Conflicts and conflictology* // I. Charskykh. – Donetsk, 1998. – S.9-47. (in Russian)
8. Hybrid warfare // Wikipedia, the free encyclopedia: https://en.wikipedia.org/wiki/Hybrid_warfare

АННОТАЦИЯ

Бесчекова К. А. К вопросу о типологии конфликтов на постсоветском пространстве.

В статье анализируются причины и истоки конфликтов на постсоветском пространстве. Подбираются критерии для полного и всестороннего исследования этих конфликтов и для их типологизации. Проводятся параллели между конфликтами и указываются некоторые их отличия. В статье также описан качественно новый тип конфликта, к которому можно отнести конфликт на Востоке Украины.

Ключевые слова: *конфликты на постсоветском пространстве, типологизация конфликтов, конфликт на Востоке Украины, этнические конфликты, гибридная война.*

SUMMARY

Karina Beschekova. To the Question of the Typology of Conflicts in the Post-Soviet Space.

In the article, reasons and background of the conflicts in the former Soviet Union are analyzed. Criteria for full and comprehensive investigation of these conflicts and for their tipologization are chose. Parallels between the conflicts are carried out and some of their differences are specified. In the article, also the new type of conflicts is described, to which conflict in Ukraine can be referred.

Typologization is an important part of any research. By choosing right criteria determines the effectiveness and quality of scientific work, the forecast for similar situations can be made. So, studing conflicts in the former Soviet Union can help to make some forecast and find possible solutions for Donbass crisis.

The conflicts in the former Soviet Union can be referred to the intra civilization, internal internationalized conflict. Common feature for them is also ethnic character, which usually serves as cover for more serious frauds.

The conflicts in the former Soviet Union develop on similar scenario. It can depends on influence of external factors on conflict course. So, in the article, also analyzed influence of the most powerful state in this region – Russian Federation.

Key words: *Conflicts in the former Soviet Union, typologization of conflicts, conflict on the East of Ukraine, ethnic conflicts, hybrid warfare.*